

Препоръчан начин за цитиране на публикацията:

Петров, В. Действително ли е завещание, чието съдържание се свежда само до отмяна на предходни завещателни разпореждания (коментар на решение № 187 от 26.03.2025 г. по гр.д. № 556/2024 г., ВКС, II г.о.). // Предизвикай правото!, 2025, № 1, с. 1–6

Автор: д-р Васил Крумов Петров

Действително ли е завещание, чието съдържание се свежда само до отмяна на предходни завещателни разпореждания

(коментар на решение № 187 от 26.03.2025 г. по гр.д. № 556/2024 г., ВКС, II г.о.)

Ключови думи: изрична отмяна на завещание; ново завещание; завещателни разпореждания; екзегетически метод; исторически метод; доктрина.

Резюме: Кратките критични бележки анализират решение на ВКС по въпроса дали изричната отмяна на завещание с ново завещание по чл. 38 ЗН изисква новото завещание да съдържа собствени завещателни разпореждания, или е достатъчно да съдържа само текст за отмяна на предходно завещание. В статията се критикува несръчното използване на цитати от доктрината и препратки към отменения закон, вместо ползването на екзегетическия и исторически метод на тълкуване.

1. Казусът пред ВКС

Пред Касационния съд е стоял казус на завещание, в което наследодателката в саморъчен акт е обективирала единствено волеизявление, че отменя всички завещания, направени до датата на акта. Спорът е бил дали това саморъчно завещание отменя на осн. чл. 38 ЗН предходните завещателни разпореждания в по-старо завещание на наследодателката.

Въпросите, по които е допуснато касационно обжалване, са дословно следните:

1) Как се тълкува първата хипотеза на чл. 38 ЗН – ново завещание; следва ли в това ново завещание да има друго лице-правоприемник, който черпи права от собственика било за част от имотите или за всички имоти, и да има разпореждане за след смъртта за тези имоти, каквато е основната характеристика на завещанието?

2) може ли, щом като ЗН е определил изписването на изричната пълна или частична отмяна на предходни завещания да става с нотариален акт, а не в завещание, при липса на нотариален акт да се счита изявлението като завещание? Ако това е така, защо е предвидена изобщо нотариална форма на това изявление? Единствено в нотариален акт ли може да се материализира изявлението на завещателя, че отменя изцяло или отчасти предишните си разпореждания?

2. Тълкуването на ВКС

Аргументите на ВКС са дословно следните:

„Нормата на чл. 38 ЗН, която урежда изричната отмяна на направено завещателно разпореждане чрез ново завещание или с нотариален акт, в който се съдържа изрично изявление за отмяна изцяло или отчасти на предишните разпореждания, е аналогична на нормата на чл. 176 ЗН 1890 г., която също предвижда, че завещанията могат да бъдат отменени изцяло или отчасти само с последващо завещание или чрез акт, извършен от нотариуса, в присъствието на четирима свидетели, и съдържащ изявление от страна на завещателя, че той променява всичките си или част от своите първи разпореждания.

Следователно още от създаването на нормативната уредба на наследяването в третата българска държава законът урежда изричната отмяна на завещателно разпореждане като формален акт. Въведени са две форми за валидност на изявлението за отмяна на завещателни разпореждания – чрез ново завещание и с нотариален акт.

Безспорно е в правната теория и в съдебната практика, че завещателят не е обвързан от изразената в направено завещание воля и възможността да отмени завещание е част от завещателната свобода, гарантираща, че именно последната воля ще породи правно действие. Налице е спор, намерил израз и в каузалната съдебна практика, дали при изричната отмяна с ново завещание, завещателният акт следва да отговаря само на изискванията за форма на завещанието или на изискванията за форма и съдържание на завещанието като едностранна сделка в случай на смърт. Сред поддръжниците на първата теза (изброяването не е изчерпателно) са Марсел Планиол („Елементарно ръководство по гражданско право“, част VIII, 1921 г.), Д. С. Тончев („Коментар върху Закона за наследството“, 1926 г.), Цанка Цанкова („Завещанието в българското наследствено право“, 1985 г., „Закон за наследството“, 2016 г.). Втората теза се застъпва от Анна Станева („Наследствено право“, 2022 г.).

Настоящият касационен съдебен състав приема, че употребеният в чл. 38 ЗН термин „завещание“ следва да се тълкува като волеизявление, направено във формата по чл. 24 или чл. 25, ал. 1 ГПК (има се предвид ЗН – бел. отг. ред. – РН), в което ясно е изразена волята да се отменят предходни завещателни разпореждания. Акт, който съдържа само изявление за отмяна на предходни завещания, също съставлява завещателно разпореждане, доколкото имплицитно съдържа волята наследството да премине към наследниците по закон. Уредените в чл. 38 ЗН (и в отменения чл. 176 ЗН 1890) две форми на изявлението за изрична отмяна на завещание са факултативни и воля на завещателя е коя от тях ще използва (както и воля на завещателя е коя от уредените в действащия закон две форми за действителност на самото завещателно разпореждане – саморъчна и нотариална – да използва).“.

3. Несръчната употреба на екзегетическия и историческия метод

От горните мотиви е видно колко несръчно могат да се сглобяват исторически и доктринерни цитати, за да се придаде убедителност на аргументи, които наклонят везните на тълкуването в една или друга посока.

Първо, почва се – методологически вярно – с текста на действащата норма като съпоставка с текста на предходно действащата норма. Така може поначало да се установи дали законодателят, приемайки действащата норма, е целял да внесе промяна с предходната уредба – по чието тълкуване и приложение е вероятно да има натрупана повече доктрина и практика. Дали обаче тази воля може да се търси само в текста на законовите норми?

После, отбелязва се, че и по старата, и по действащата доктрина е имало спор и в какво се изразява спорът: дали при изричната отмяна с ново завещание, завещателният

акт следва да отговаря само на изискванията за форма на завещанието или на изискванията за форма и съдържание на завещанието като едностранна сделка в случай на смърт. Не се прави разбор на различните аргументи на отделните становища, а само се изброяват произволно автори, някои от които писали по чуждо право – без да се обясни защо е важно да знаем чужда доктрина. Цитатите са нескопосани – няма посочване на страница, том (Коментарът на Тончев на ЗН 1890 е 6-томен) и пр. Апропо, преводачът на Планиол адвокатът Наследников в действителност под том 8 през 1921 г. е издал „Наследявания“, ала въпросът за отмяната на завещанията е в т. 9, издаден през 1926 г. – „Дарения и завещания“.

Трето, директно се постулира кой е верният отговор, с аргументи: „Така е, защото ние казваме, че е така“: „Настоящият касационен съдебен състав приема, че...“

4. Законите имат точно тълкуване и съдиите са длъжни да го издирят

Съгласно чл. 5, изр. 1 ГПК съдът решава делата преди всичко, като издири точния смисъл на законите – и само ако те са непълни, неясни или противоречиви – според общия им разум. „Точният смисъл“ по чл. 5, изр. 1 ГПК, респ. по чл. 4, изр. 1 ГПК 1952, е идея, която е дошла у нас с чл. 10, изр. 1 ЗГС 1891 г., според която норма съдебните учреждения са длъжни да решават делата по точния разум на действующите закони; но когато последните са непълни, неясни или противоречиви, то да постановят решение по общия смисъл на законите. Чл. 10 ЗГС 1891 е директен превод на Руския устав за гражданското съдопроизводство от 1864 г., в частност на чл. 12 от същия.

„Точният смисъл“, респ. „точният разум“ на дадена разпоредба като идея, вложена от имперската комисия, писала руските устави от 1864 г., е значението, което законодателят е вложил в нормата, а работа на съдилищата е да го издирят. Става дума за съвсем екзегетически, археологически смисъл на думата – ако текстът на закона не стига, то да търсят стенографски протоколи от заседания на комисии или Народно събрание, да търсят отпечатани мотиви или бели книги, в които се описани идеите на авторите на законопроекта и пр. Руският имперски законодател, създал Руския устав за гражданското съдопроизводство от 1864 г., изобщо не е искал да овласти съдиите да „тълкуват“ законите, като постулират за вярно това тълкуване, което на съдиите се струва най-целесъобразно, най-справедливо или най-икономически изгодно при баланс на интереси. И съвсем не да овласти съдиите да тълкуват по метода: „Така е, защото ние казваме, че е така“ (вж. сведенията у Апостолов, Иван. Еволюция на европейската тълкувателна метода).

5. Верният отговор и пътят към него

И така, какво е обективното значение, точният смисъл на чл. 38 ЗН, както е приет от законодателя в 6-ото ВКС през месец януари 1949 г.?

От мотивите и от законодателното обсъждане на законопроекта за наследството от есента на 1948 г. и от началото на януари 1949 г., достъпни онлайн (на Електронно издание „Предизвикай правото“, електронна публикация от 07.07.2022 г., <https://www.challengingthelaw.com/semeyno-i-nasledstveno-pravo/motivi-obsazhdane-zn-1949/>), е видно, че законодателят по текста на чл. 38 ЗН е казал лаконично следното:

„Законопроектът урежда изчерпателно въпросите, свързани със завещанието, като отменяващ акт. Така, чл. 38 предвижда, че завещанието може да бъде отменено изрично било с ново завещание или с нотариален акт, в който завещателят изрично заявява, че отменя изцяло или отчасти предишните си разпореждания. Отмяната на завета може да стане според чл. 41, когато завещателят отчужди изцяло или отчасти завещаната вещ или преработи и промени основно формите и предназначението на същата.“

Текстът на проекта за разпоредбата е дословно същият, както е в окончателен вариант: „Завещанието може да бъде отменено изрично с ново завещание или с нотариален акт, в който завещателят изрично заявява, че отменя изцяло или отчасти предишните си разпореждания.“

Видно е, че особена воля на законодателя по интересуващия ни спор не можем да открием, освен това, което сякаш се набива на очи: „По този въпрос – нищо ново“, т.е. „Да остане, както е досега по ЗН 1890“. И наистина, чл. 176 ЗН 1890 предвижда същата уредба:

„Чл. 176. Завещанията могат да бъдат отменени изцяло или отчасти, само с едно последващо завещание или чрез акт, извършен от нотариуса, в присъствието на четири души свидетели, и съдържащ изявление от страна на завещателя, че той променя всичките или част от своите първи разпореждания.“

Сега законът говори за „ново завещание“, преди – за „едно последващо завещание“, но нормата е същата.

И така, стигаме до ЗН 1890. За последния е известно (Вж. напр. мотивите и законодателното обсъждане в аотираното издание на ЗН от 1921 г. на адвоката П. П. Бояджиев), че съставлява рецепция на правила на *Codice civile it.* 1865 г., както и на първообраза на последния – *Code civil fr.* 1804 г.

Откъде сме взели разпоредбата на чл. 176 ЗН 1890?

Можем да ползваме съпоставителните таблици на адвоката Наследников, дадени в неговия превод на Планиол (в „Дарения и завещания“), или на адвоката П. П. Бояджиев в аотираното издание на ЗН от 1921 г., като ще видим, че чл. 176 ЗН 1890 е рецепция на чл. 917 *C. civ. it.* 1865 и съответно на чл. 1035 *C. civ. fr.* 1804.

Да потърсим текстовете онлайн и да намерим превода им (ползвал съм гугъл транслейт):

Френският текст:

1035. Les testaments ne pourront être révoqués, en tout ou en partie, que par un testament postérieur ou par un acte devant notaires portant déclaration du changement de volonté.

В превод: Завещанията не могат да се отменят, изцяло или отчасти, освен чрез едно последващо завещание или чрез акт пред нотариуси, съдържащо изявление за промяна на волята.

Италианският текст:

917. I testamenti possono essere revocati o in tutto o in parte con un testamento posteriore, o con un atto ricevuto da un notaio in presenza di quattro testimoni che lo sottoscrivano, in cui il testatore personalmente dichiara di revocare o in tutto o in parte la disposizione anteriore.

В превод: Завещанията могат да бъдат отменени изцяло или частично с последващо завещание или с акт, отправен до нотариус в присъствието на четирима свидетели, които го подписват, в който завещателят лично декларира, че отменя изцяло или част от предишното разпореждане.

Нашата разпоредба е почти буквален превод на италианската, а последната е взета от френския текст. Разликата във формата на акта на нотариуса между френското и италианското, респ. българското право, се обяснява с особеностите на нотариалните актове във Франция, където изискването за инструментални свидетели може да се замени с участието на втори нотариус. Тази разлика обаче не касае първото предложение на разпоредбата – изричната отмяна с ново завещание. То е взето от Франция. И именно това е причината да можем легитимно да ползваме Планиол или

изобщо френската доктрина и съдебна практика при тълкуването на нашата разпоредба. Не самоцелно, а защото вече сме установили, че нашата разпоредба действително е рецепция на чуждата норма.

И ако отворим Планиол, „Дарения и завещания“, в превод на Наследников, парагр. 2839, ще установим, че проектът за Граждански кодекс от година 8 от революцията е предвиждал отмяна с „един акт, облечен във формите на завещание“, и при редакцията на текста накрая се е приело да бъде „едно последващо завещание“. Само че тази промяна е чисто редакционна, без да има воля у законодателя да принуждава завещателя да отменя завещанието си с ново завещание, в което освен отмяната да учредява нови завети/завещателни разпореждания. Волята на законодателя е била само отменителният акт да бъде във някоя от формите на завещание.

Същото обяснение и същите сведения за законодателната воля при приемането на *C. civ.* 1804 и при работите по редактиране на текста имаме и у Колен и Капитан (Colin, Ambroise, Henri Capitant. *Cours élémentaire de droit civil français. Avec le concours de M. Julliot de la Morandière. Tome troisième. Huitième ed. Paris, Librairie Dalloz, 1936. Adendum au 1er nov. 1940, парагр. 1202, стр. 978*). В този смисъл е била и практиката на френския Касационен съд – напр. реш. 10 януари 1865 г., D.65.1.185, S.65.1.118.

Това са били мотивите на френския законодател при приемането на разпоредбата. А „мотивите на законодателя, стига да не противоречат на непосредствения смисъл на разпоредбата, стига да се вмести в логическия обем на разпоредбата, обясняват неясния закон, придобиват смисъла (значението) на самия закон, придобиват силата на закон, стават закон, са закон.“ (Вълканов, В. Към въпроса за съдебния контрол върху административните актове, накърняващи субективните права на гражданите. – *Правна мисъл*, 1968, № 5, с. 54).

Така обективираният, така „закодиран“ смисъл на разпоредбата на чл. 1035 *C. civ. fr.* 1804 е реципиран, транслиран, пренесен и в чл. 176 ЗН 1890, респ. чл. 38 ЗН. И той гласи, че за изричната отмяна на завещание с ново завещание по чл. 38 ЗН е достатъчно отменителният акт да бъде само във формата на завещание, без да е нужно да съдържа и завещателни разпореждания.

6. Малко допълнителни размисли

Аргументите на авторите, които поддържат противната теза, се концентрират основно около текста на закона – у нас Станева (*Наследствено право*, 2022, с. 259-261), а на Запад – напр. известният през 19 век белгийски професор François Laurent, автор на 33-томен коментар на Френския граждански кодекс (вж. *Principes de droit civil*, Т. 14, 1878, парагр. 185-186).

Текстът на закона обаче едва ли може да се приеме правдоподобно, че значи това, което тези автори поддържат. Според тяхното тълкуване не е достатъчно завещателят да състави акт със съдържание на изявлението: „Отменям предходните завещания“, нужно е да каже: „Отменям предходното завещание и учредявам завет на... за...“ или „Отменям предходното завещание и назначавам за наследник...“.

На това възкликва Планиол („Дарения и завещания“, парагр. 2839): „Смешно би било да се задължи завещателят да извърши един завет за един лев, за да отмени завещанието си!“

Дали е „смешно“, не знам, но според мен не е съвсем издържано логически да поддържа едновременно, че имаме изрична отмяна, и че отмяната настъпва не поради изричния акт за отмяна, а от новото завещателно разпореждане. Ако беше вярно, както поддържат доц. Станева и проф. Лоран, че новото завещание отменя старото само ако наред с отменителното изявление има и ново завещателно

разпореждане, то отмяната би се дължала именно на новото завещателно разпореждане, а това на практика е резултат, който се постига с мълчалива отмяна, уредена в следващия чл. 39 ЗН – според която разпоредба новото завещание отменя старото, ако има несъвместими разпореждания.